

РОЗВИТОК ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ПРО ОСОБИСТІСНО-СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ

У статті розглянуто перспективні напрями впровадження ключових ідей виховної концепції В. О. Сухомлинського у процес формування полікультурної компетентності педагогів. Розкрито системні зв'язки ідей В. О. Сухомлинського про особистісно-соціальне виховання з провідними положеннями проекту «Майбутнє освіти та вмінь. Освіта 2030» Організації економічного співробітництва та розвитку, шляхи реалізації суспільного запиту на агентність та інновації в освіті у контексті формування полікультурної компетентності вчителів математики.

Ключові слова: полікультурна компетентність, професійні компетентності педагога, міжкультурний діалог, культурні цінності в освіті.

В статье рассмотрены перспективные направления внедрения ключевых идей воспитательной концепции В. А. Сухомлинского в процесс формирования поликультурной компетентности педагогов. Раскрыты системные связи идеи В. А. Сухомлинского о личностно-социальном воспитании с основными положениями проекта «Будущее образования и навыков. Образование 2030» Организации экономического сотрудничества и развития, пути реализации общественного запроса на агентность и инновации в образовании в контексте формирования поликультурной компетентности учителей математики.

Ключевые слова: поликультурная компетентность, профессиональные компетентности педагога, межкультурный диалог, культурные ценности в образовании.

The article explored perspective directions of introduction the key ideas of Vasyl Sukhomlinsky educational concept into the process of formation the multicultural competence in modern pedagogy. It revealed the systematic links of Vasyl Sukhomlinsky's idea about personal-social education with basic concepts of Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) project «THE FUTURE OF EDUCATION AND SKILLS. Education 2030». The necessity of radical innovations aimed at improving the quality of education causes the search of realization the public request for agencial nature of modern education. Formation of the multicultural competence of the teachers of mathematics is a perspective aim in their postgraduate education.

Started by Vasyl Sukhomlinsky the discussion about humanitarian and social trends in modern education has the durable meaning links with main goals of the instructional systems in the whole world, especially on the problem of formation the teacher's polycultural competence. In order to advance the postgraduate education of the teachers of mathematics in this direction we offer them participation in the project «The cultural codes of mathematics». The project answer the question «How the idea about the unity of intellectual and emotional education, developed by Vasyl Sukhomlinsky, can be realized in the teaching of mathematics?». This project reflects modern educational trends and innovative pedagogical technologies and digital instruments, including the participation in the webquests, visiting the world-famous virtual museums in order to improve the educational process of studying mathematics by pupils heaving learning problems.

Such activity of teachers and students may serve as a modern technology of the formation their polycultural competence, necessary to answer the questions like «What knowledge, skills, attitudes and values will today's students need to thrive and shape their world?» and «How can instructional systems develop these knowledge, skills, attitudes and values effectively?».

Key words: multicultural competence, professional teacher's competences, multicultural dialogue, cultural values in education.

Постановка проблеми. Ідея всебічного і гармонійного розвитку особистості впродовж століть була провідним напрямом світової гуманітарної культури. У сучасних умовах глобалізації та стрімкого розвитку інформаційного суспільства педагогіка В. О. Сухомлинського та особливо її спрямування на особистісно-соціальне виховання гармонійно поєднуються з однією із провідних ідей проекту «Майбутнє освіти та вмінь. Освіта 2030» («THE FUTURE OF EDUCATION AND SKILLS. Education 2030») Організації економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)) [6] – формуванням полікультурної компетентності громадян цифрового суспільства.

Прогрес світової педагогічної думки однією з важливих підвалин свого підґрунтя вважає людинотворчу виховну концепцію В. О. Сухомлинського,

яка повністю відповідає Концептуальній рамці навчання 2030, що розробляється в межах Міжнародного проєкту «Майбутнє освіти та вминь. Освіта 2030» і відображає потребу розуміння впливів, які спричинюються поточними соціальними змінами і глобальними трендами цивілізаційного розвитку, на цілі та зміст освіти. Започаткований В. О. Сухомлинським в Україні і поширений на теренах світової педагогіки гуманістично-особистісний дискурс повністю відповідає соціально-культурній детермінованості поточних інноваційних змін в освіті, уявленням про її перспективний розвиток в умовах суспільного запиту на агентність та інновації, відповідає законам пізнання об'єктів і процесів інноваційних змін і сприяє формуванню гуманістичної системи цінностей у професійній діяльності особистості. У творі «Сто порад учителям» В. О. Сухомлинський стверджує, що об'єктом праці вчителя є «найтонші сфери духовного життя особистості», а найважливішими інструментами впливу педагога на «духовний світ школяра – слово вчителя, краса навколишнього світу й мистецтва, створення обставин, в яких найяскравіше виражаються почуття – весь емоційний діапазон людських відносин» [1, с. 421].

Яким чином викладена В. О. Сухомлинським в основу розвитку внутрішнього світу дитини єдність інтелектуального й емоційного виховання може бути реалізована в контексті ідеї естетизації навчання математики? Вочевидь, провідним напрямом є формування полікультурної компетентності вчителів математики.

Аналіз наукових досліджень та публікацій.

Проблема формування полікультурної компетентності педагогів є предметом обговорення у значній кількості важливих документів, які визначають стан і напрями розвитку світової системи освіти. Так, зокрема, у передмові до Програмного документа Ради Європи «Компетентності для культури демократії. Живемо разом як рівноправні громадяни в культурно багатоманітному демократичному суспільстві» генеральний секретар Ради Європи Турбйорн Ягланд зазначає: «Рада Європи вже довгий час активно працює в галузі освіти для демократичного громадянства та міжкультурного діалогу. Наша Європейська культурна конвенція вперше набрала сили 1954 року. Коли спогади про війну ще були живі в пам'яті людей на всьому континенті, а новий перерозподіл світу ще тривав, країни Європи дійшли згоди в тому, що заохочуватимуть вивчення мов, історії та цивілізації заради єдності, щоб допомогти зберегти і втілити в життя ідеали та принципи, які належать до наших спільних здобутків» [4, с. 7]. У цьому документі, який пропонує концептуальну модель компетентностей, зазначається, що її метою є опис компетентностей, яких учні мають набути для того, щоб стати успішними, активними громадянами та мирно співіснувати з іншими людьми на засадах рівності в культурно багатоманітних суспільствах.

Результати досліджень щодо загальних питань формування полікультурної компетентності педагогів висвітлені, зокрема, у посібнику «Формирование профессиональной компетентности педагога. Поликультурная и информационная компетентность» [3], автори якого зазначають, що метою формування й розвитку полікультурної компетентності педагогів у процесі підвищення кваліфікації є не лише оволодіння полікультурними і медійними знаннями, але й активне їх використання у професійній діяльності. Таке розуміння повністю узгоджується із викладеним у документі «Компетентності для культури демократії»

визначенням терміна «компетентність», який, на думку авторів, «означає здатність мобілізувати й активізувати відповідні цінності, ставлення, навички, знання та/або розуміння, щоб ефективно та належним чином відповідати на вимоги, виклики і можливості, що існують у визначеному контексті» [4, с. 23].

Проблематика комплексного формування системи професійних компетентностей педагога ґрунтовно висвітлена авторським колективом науково-педагогічного проєкту «*MoPED. 3D Mapping of Ukrainian Education System*» під керівництвом докторки педагогічних наук, професорки, членкині-кореспондентки НАПН України Наталії Морзе [5]. У звітному документі цього проєкту, який являє собою результати 3D-картування системи освіти в Україні та відображає тенденції розуміння викладачами і студентами закладів вищої освіти та вчителями закладів загальної середньої освіти сучасних освітніх трендів, використання інноваційних педагогічних технологій та цифрових інструментів в освітньому процесі, подано, зокрема, модель структури базових професійних компетентностей педагога. Її складовими є, наприклад, здатність до упровадження, удосконалення і розширення професійних практик, до яких можна віднести й стратегічне використання спектра інструментів розширення можливостей педагогічних впливів на учнів, зокрема й щодо формування їх полікультурної компетентності.

Ідеї В. О. Сухомлинського щодо необхідності одухотворення процесу виховання й навчання дитини знаходять своє відображення й в актуальних прогностичних документах, які визначають напрями розвитку світової освіти. Так, зокрема, у передмові до опису проєкту «Майбутнє освіти та вминь. Освіта 2030» [6] його виконавчий директор Андреас Шляйхер зазначає: «Ми опинились перед лицем безпрецедентних викликів сучасності – соціальних, економічних, екологічних, які прискорюються глобалізацією і технологічним розвитком. Але у той же час ці могутні зрушення забезпечують нас величезною кількістю нових можливостей для гуманітарного розвитку... Прокладаючи свій життєвий шлях через невизначеність сучасності, молодь потребує розвитку допитливості, уяви, ментальної гнучкості й саморегуляції, а ще – розуміння ідей та культурних цінностей інших соціальних груп і цивілізацій» [6, с. 2].

Мета статті – розглянути й проаналізувати перспективні напрями упровадження ключових ідей виховної концепції В. О. Сухомлинського у процес формування полікультурної компетентності педагогів.

Зважаючи на мету, **основним завданням статті** є розкриття системних зв'язків ідей В. О. Сухомлинського про особистісно-соціальне виховання з провідними положеннями проєкту «Майбутнє освіти та вминь. Освіта 2030» Організації економічного співробітництва та розвитку, шляхів реалізації суспільного запиту на агентність та інновації в освіті у контексті формування полікультурної компетентності вчителів математики.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивні суперечності між устаєними ментальними моделями педагогів, зокрема й учителів математики, психологічно прийнятним досвідом позитивної соціальної і професійної діяльності та невідворотними змінами глобалізованого й інформатизованого світу визначають проблематику дослідження процесу формування їх полікультурної компетентності як вагомого чинника розвитку сучасного освітнього середовища післядипломної педагогічної освіти.

Ефективний процес формування полікультурної компетентності педагогів потребує чіткого розуміння його категоріального апарату. Базовими поняттями, які необхідні для розуміння сутності педагогічної категорії «полікультурна компетентність», є «полікультурність», «культура», «компетентність». У посібнику «Формирование профессиональной компетентности педагога. Поликультурная и информационная компетентность» [3] полікультурність визначається як «формування різних культурних середовищ, в яких відбувається розвиток людини, де вона набуває досвіду культуровідповідної поведінки і де здійснюється культурна самоідентифікація й самореалізація її творчих задатків та здібностей» [3, с. 10]. Що ж стосується категорії «культура», то слід зауважити, що це слово є похідним від латинського «*cultura*», яке містить складову «*cult*», наявну в латинських відповідниках слів «культивувати», «вшановувати», яка пов'язує з традицією поклоніння культурі душі, розуму й тіла в античному світі.

Сучасна філософія розуміє культуру як своєрідну «імунну матрицю, яка містить генетичну інформацію, потрібну для забезпечення самототожності і цілісності соціуму» [3]. Таке розуміння культури відображається й у творчості В. О. Сухомлинського, який підніс на новий рівень національно-культурний характер виховання і створив гуманістичну національну систему формування загальнолюдських цінностей.

Термін «компетентність» має безліч різноманітних визначень і трактувань. Зокрема, в Оксфордському словнику [2] представлено такі роз'яснення: «компетентність у чомусь» (англ. *competence in something*) або «компетентність у певній діяльності» (англ. *competence in doing something*) – це «здатність робити щось добре». Інші приклади, наведені у цьому словнику, відповідають сучасному розумінню компетентності як базової характеристики людини, яка забезпечує їй здатність до успішної професійної діяльності (англ. *a skill that you need in a particular job or for a particular task*) [2]. Отже, полікультурну компетентність розуміємо як сформовану в процесі навчання інтегровану здатність реалізувати на практиці здобуті знання, цінності й ставлення як до здобутків власного культурно-освітнього середовища, так і через національне до загальнолюдського. Саме таке розуміння професійної компетентності актуалізує творчість В. О. Сухомлинського та її енергетичний потенціал процесу творення духовного й інтелектуального світу людини постмодерного етапу цивілізації.

Звертаючись до проблеми формування полікультурної компетентності вчителів математики, слід зазначити, що ключовим компонентом системи змістів, що становлять сутність компетентнісного підходу в освіті, є діяльнісні, тобто процесуальні знання, яких набувають здобувачі освіти у процесі неперервної професійної підготовки. Варто брати до уваги і важливі чинники, які визначають специфіку післядипломної освіти вчителів математики, зокрема усталені ментальні моделі, які детермінують розуміння цілей і змісту навчання математики, а також нові критерії оцінювання ефективності процесу підвищення кваліфікації педагогів. Перспективні бачення змін системи освіти документально представлені Концептуальною рамкою навчання 2030 [6]. Особливо серед них слід виокремити появу феномену «агентності» здобувачів освіти, який потрібно розуміти як інший

рівень сприйняття та роботи зі знаннями – готовність брати участь у формуванні світу, змінювати соціум на краще, розуміти й поважати національно-культурні особливості інших тощо. Такий підхід спричинює значні протиріччя з усталеними традиційними ментальними моделями педагогів, а саме – неготовністю відходити від пріоритету знаннєвої моделі й акцентуації компетентнісного підходу в напрямі формування його полікультурної складової.

Саме на подолання означеного вище протиріччя й спрямований науково-методичний проєкт «Культурні коди математики», який передбачає розробку науково-методичних засад інноваційного розвитку процесу підвищення кваліфікації вчителів математики в регіональній системі післядипломної педагогічної освіти, а також побудову моделі формування полікультурної компетентності вчителів математики в умовах курсової підготовки та в міжстаціональний період. Основними завданнями проєкту є теоретичний аналіз сутності полікультурної компетентності педагогічних працівників, інноваційних тенденцій професійного розвитку вчителів математики в контексті модернізації неперервної педагогічної освіти, упровадження науково обґрунтованих інноваційних форм та технологій формування й розвитку полікультурної компетентності вчителів математики відповідно до європейських і світових стандартів, визначення критеріїв та показників сформованості полікультурної компетентності вчителів математики в умовах інноваційного освітнього середовища післядипломної освіти.

Проєкт сприятиме зміщенню акцентів із передавання фактів і знань у змісті неперервної післядипломної освіти вчителів математики на забезпечення умов, необхідних для оволодіння способами самостійної взаємодії з різними аспектами реальності, та насамперед проявами законів математики у творах мистецтва й архітектури різних народів і цивілізацій. Такий підхід сприятиме формуванню полікультурної компетентності як суми полікультурних знань, явлень і цінностей, що дозволяють педагогу ефективно їх використовувати у своїй професійній діяльності для того, аби, як зазначав В. О. Сухомлинський, створювати «інтелектуальний і духовний фон», необхідний для виникнення додаткової мотивації вивчення математики навіть тими учнями, які мають значні труднощі і потребують «...тих «вузлів» знання, від міцності яких залежить розвиток мислення, розумових здібностей, уміння користуватися знаннями» [1, с. 447]. Практико-орієнтований процес навчання й самоосвітньої діяльності вчителів математики в межах проєкту базуватиметься на використанні активних форм і методів післядипломної освіти, зокрема участі у веб-квесті «Методика формування полікультурної компетентності учнів у процесі вивчення шкільного курсу математики», протягом якого учителі на основі аналізу інтернет-ресурсів (віртуальних музеїв, збірок цифрових документів тощо), які містять інформацію про світові шедеври мистецтва й архітектури, проєктуватимуть завдання на поєднання абстрактно-теоретичного й образного підходів до вивчення математики. Результатом веб-квесту стане формування особистого методичного електронного мініпортфоліо творів культури й мистецтва, в яких реалізовані базові елементи системи математичних знань. Аналіз прикладів реалізації математичних методів пізнання дійсності у шедеврах світового мистецтва

й подальша розробка на цій основі елементів методики дієвого формування полікультурної компетентності здобувачів освіти започаткує розвиток сукупності компетенцій, які міститимуть знання про культурну багатоманітність як цивілізації загалом, так і сучасного глобалізованого світу зокрема, що дозволить продуктивно виконувати професійні обов'язки вчителя нової української школи і педагога світового полікультурного освітнього простору.

Висновки. Дослідження системних зв'язків ідей В. О. Сухомлинського щодо значущості особистісно-соціального виховання з перспективними напрямками розвитку світової освіти переконливо засвідчують актуальність творчої спадщини видатного українського педагога. У цьому контексті формування й розвиток полікультурної компетентності здобувачів освіти створюватимуть інноваційні умови для ціннісного самовизначення суб'єктів освітнього процесу й узгодження цінностей вітчизняної педагогічної науки зі світовими трендами та цивілізаційними викликами.

Перспективи подальших наукових досліджень в означеному напрямі спрямовуватимуться на виявлення системних зв'язків перспективних надбань світової і вітчизняної педагогічної думки щодо ефективних методів навчання й особистісно-соціального виховання в умовах переходу від знанневої до компетентнісної освітньої парадигми.

УДК 378.02:159.955 – 057.875

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – Київ : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – 670 с.

2. Оксфордський словник англійської мови [Електронний ресурс]. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/competence> (дата звернення: 05.07.2019).

3. Формирование профессиональной компетентности педагога. Поликультурная и информационная компетентность : учеб. пособие для вузов / Н. Р. Азизова, Н. А. Савотина, М. И. Бочаров, С. В. Зенкина. – М. : Издательство «Юрайт», 2018. – 162 с.

4. Living together as equals in culturally diverse democratic societies [Електронний ресурс]. URL: <https://rm.coe.int/version-ukrainienne-240418/16807c886e> (дата звернення: 05.07.2019).

5. MoPED. 3D Mapping of Ukrainian Education System [Електронний ресурс]. URL: http://moped.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2014/03/MoPED_D1.2-3DMapping.pdf (дата звернення: 01.07.2019).

6. THE FUTURE OF EDUCATION AND SKILLS. Education 2030 [Електронний ресурс]. URL: [https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf) (дата звернення: 01.07.2019).

Дата надходження до редакції: 10.07.2019 р.

Катерина МУЗИЧУК,

кандидатка технічних наук,

доцентка кафедри інформаційно-комунікаційних

технологій та методики викладання інформатики

Рівненського державного гуманітарного університету

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглянуто основні шляхи розвитку критичного мислення у здобувачів вищої освіти, в процесі навчання яких використовуються сучасні інформаційні технології. Визначено принципи та характеристики навчання студентів за змішаною моделлю. На прикладі електронного навчального курсу, розробленого на платформі Moodle, продемонстровано реалізацію відомих педагогічних технологій, які сприяють розвитку критичного мислення.

Ключові слова: критичне мислення, здобувач вищої освіти, електронний навчальний курс, змішане навчання.

В статье рассмотрены основные пути развития критического мышления у соискателей высшего образования, в процессе обучения которых

используются современные информационные технологии. Определены принципы и характеристики обучения студентов по смешанной модели. На примере электронного учебного курса, разработанного на платформе Moodle, продемонстрировано реализацию известных педагогических технологий, которые способствуют развитию критического мышления.

Ключевые слова: критическое мышление, соискатель высшего образования, электронный учебный курс, смешанное обучение.

The article analyzes the issue of professional skills development for modern students during blended educational activities. In particular, the study deals with the critical thinking development, as the main indicator of the ability to self-analysis, self-study and self-improvement.